

СЕКЦІЯ 14**ЕКОНОМІЧНА РІВНІСТЬ VS НЕРІВНІСТЬ У КРИТЕРІЯХ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ****РЕФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ
ВІДНОСИН СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ***Артьомова Тетяна Іванівна*

доктор економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

На сучасному етапі ринкової трансформації України вагомим значення набуває проблема реформування системи забезпечення суспільними благами як передумова соціалізації економічних відносин і реалізації принципів соціальної справедливості. Суспільні блага утворюють особливу групу благ, виробництво та розподіл яких природно підлягає контролю з боку держави. Проте державне надання суспільних благ пов'язане із збільшенням попиту на них за межі розумних потреб, спроби ж централізованого нормування попиту неціновими методами сприяють неефективній алокації економічних ресурсів. У таких умовах доцільно виокремлювати у складі суспільних благ сегмент суспільних товарів, які можуть надходити до споживання через систему ринку. Економічна теорія добробуту в поєднанні з теорією прав власності розширює горизонти дослідження сучасного ринку за допомогою виділення та конкретизації трьох його основних сегментів: суспільного сектору, в якому права власності на економічні блага не розподілені, приватного, в якому права власності розподілені та захищені, а також змішаного – ринку суспільних товарів, що забезпечує ув'язку приватного інтересу із загальнонаціональним і у такий спосіб сприяє ефективному розподілу ресурсів і формуванню відносин довіри в економіці.

Виникнення поряд з державним наданням суспільних благ приватного забезпечення ними, розвиток конкурентних відносин у суспільному секторі дозволяє говорити про становлення ринку суспільних товарів. Проте аналіз сучасного стану ринку суспільних товарів в Україні свідчить про безсистемний і тривожний характер спостережуваних тут процесів. Недостатня ефективність попередніх програм ринкових перетворень зумовила виникнення таких негативних явищ, як глибока економічна та соціальна нерівність, малозабезпеченість значної частини домогосподарств, обмеження доступу громадян до благ культури, освіти, науки, охорони здоров'я, а в підсумку – звужене відтворення умов, необхідних для реалізації людського потенціалу. Сучасний господарський лад України трактується як суверенна, демократична, соціальна, правова держава. Водночас у наукових колах давно ведуться дискусії про історичні долі нинішньої моделі соціальної держави. При цьому господарський устрій розвинутих країн часто характеризується як капіталістичний. Через невизначеність базових засад суспільного життя розмитими є орієнтири поступального господарського розвитку, а також його концептуальне оформлення у вигляді відповідних програм економічної політики.

Для формування загальних перспектив і конкретних напрямів реформування суспільного сектору економіки України важливо враховувати його світові тенденції та закономірності. Так, у 1990-ті роки в процесі широкомасштабної приватизації (так званої «неоліберальної революції») зазнала суттєвих змін панівна в розвинутих країнах патерналістська модель соціальної ринкової держави. При цьому трансформація державного сектору обумовлювалася, крім інших факторів, потребою більш якісного надання суспільних благ за допомогою приватних інститутів, на основі більш активного використання ринкових механізмів.

Після ліберальної революції питома вага державного сектору в економіці розвинутих країн значно скоротилася. У країнах ЄС вона коливається від 3% до 15%. Проте, незважаючи на звуження абсолютних розмірів державної власності, на початку XXI ст. держава не втратила владних позицій в економіці. У нових умовах господарювання ефективність системи державного управління перетворилася на ключовий фактор економічної могутності держави. Внаслідок цього через бюджети розвинутих країн продовжували перерозподілятися величезні суми доданої вартості. Таким чином, на рубежі століть в економіці розвинутих країн виявилася тенденція становлення нового типу державного сектору. У 1997 р. у доповіді Світового банку «Держава у світі, що змінюється» були позначені основні контури моделі ефективної держави як спадкоємиці моделі держави загального добробуту (соціальної ринкової держави).

Найбільшою мірою проблема формування ефективної держави актуальна для країн пострадянського простору, України. Водночас основні положення доповіді Світового банку не дають готових відповідей на такі запитання: як може зберегти та примножити силу держава, що звільнилася від

основної маси своїх економічних активів внаслідок приватизації? За допомогою яких механізмів вона здатна демонструвати свою політичну, адміністративну та соціально-економічну ефективність і привабливість? Прояснити закономірності трансформації моделей державного управління в розвинутих країнах, які слугують орієнтирами для ринкових перетворень в Україні, можливо з позицій ціннісної економічної методології, яка дозволяє активізувати творчий потенціал функціонального, причинно-наслідкового та інституційних підходів. Ключовою передумовою аналізу є те, що модель ефективної держави реалізується у формі публічного сектору економіки на основі сумісно-розділених відносин власності й управління в системі держава — корпоративний сектор. Висока результативність функціонування держави досягається, зокрема, за рахунок ефективного управління корпоративними правами, насамперед, державними корпоративними правами.

У цілому практика господарювання на початок 2000-х рр. демонструвала тенденцію становлення в розвинутих країнах світу моделі ефективної держави. Трансформування відносин власності закономірно зумовлювало становлення потрібної структури національної економіки (державний сектор у вузькому розумінні, державний сектор у широкому розумінні, приватний сектор). Водночас недостатнє теоретичне осмислення трансформації моделей державного управління внаслідок ослаблення методологічних позицій причинно-наслідкового аналізу сприяло ціннісному вихолощуванню інститутів державно-приватного партнерства, соціальної відповідальності організації — зміцненню суспільних пріоритетів економічної ефективності за рахунок послаблення принципів соціальної відповідальності. Глобальна фінансово-економічна криза виявила невідповідність такої форми ефективної держави законам становлення інформаційного суспільства. Посткризовий етап суспільного розвитку закріпив і посилив суперечливі тенденції.

Проблема соціальної невладштованості й інфраструктурної недостатності найбільшою мірою проявляється на пострадянському просторі. Неувага до програм розвитку освіти, науки, культури, охорони здоров'я стала тут ключовим фактором витіснення національних економік на периферію світового суспільного життя. Актуальною є проблема реформування соціальної, транспортної інфраструктури, системи житлово-комунального господарства. Недосконалість виробничої інфраструктури в умовах поширення цифрових технологій і систем автоматизованого проектування загрожує деіндустріалізацією економіки.

Проте слабка результативність планів модернізації інфраструктурного та інших секторів економіки обумовлюється наявністю більш загальної проблеми становлення в Україні моделі ефективної інноваційної держави. Розвиток ринку суспільних товарів в Україні має ряд особливостей через його інверсійний характер, а також деформації, притаманні для загальної ринкової трансформації постсоціалістичних країн. В умовах, коли система адміністративного надання суспільних благ піддалася руйнуванню, а система соціалізації капіталу ще не сформована, ринок суспільних товарів можна розглядати як компенсаційний інститут, що забезпечує трансформацію людського потенціалу у людський капітал і тим заповнює «розриви» в соціально-економічній тканині суспільства. Найприйнятніша для України модель розвитку ринку суспільних товарів повинна ґрунтуватися на системному підході та взаємно пов'язувати три суспільні інститути: державного управління публічним сектором, професійної діяльності, громадських ініціатив.

СПРИЙНЯТТЯ НЕРІВНОСТІ ТА ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Балакірева Ольга Миколаївна

кандидат соціологічних наук,

завідувач відділу моніторингових досліджень

соціально-економічних трансформацій

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Об'єктивною реальністю сучасних соціально-економічних процесів стало поглиблення нерівності до такої міри, коли ця нерівність сприймається як соціальна несправедливість. Отже, постає питання визначення «міри нерівності», яка відповідає параметрам соціальної справедливості, сприймається як припустима (природна або прийнятна), не обмежує можливості людського розвитку, не звужує прав і доступ до основних суспільних ресурсів. Майнова та доходна поляризація суспільства викликає негативну реакцію або обурення з приводу нерівномірного розподілу доходів і благ при різкій розбіжності між наявною мірою нерівності й тією, яку людина вважає прийнятною, легітимною. Легітимність нерівності залежить від поширених у суспільстві уявлень про справедливість різних форм диференціації, розуміння певних розподільчих стереотипів, соціальних міфів, які формують емоційне сприйняття реальності, і визначається, насамперед, співвідношенням ціннісних орієнтацій, що допускають одні форми нерівності